

جهانی شدن، فرهنگ جهانی و کجروی فرهنگی

دکتر سید حسین سراج زاده*

مینا بابایی**

تاریخ دریافت: ۸۷/۸/۱۵

تاریخ پذیرش: ۸۹/۳/۲۸

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

چکیده

فرایند جهانی شدن می تواند فرهنگ های سنتی را در معرض تهدید قرار دهد و موجب اشاعه ارزش ها و هنجارهای فرهنگ جهانی یا غربی شود. این مسئله برای جامعه ایران که سه دهه قبل انقلابی را بر مبنای ارزش های اخلاقی دینی پشت سر گذاشته و داعیه ایجاد جامعه ای متمایز با فرهنگ مسلط جهانی داشته است بسیار پر اهمیت می باشد. شواهدی حاکی از آن است که گرایش به نقض هنجارهای معارض با ارزش های سنتی و دینی در بخش هایی از جامعه از جمله جوانان رو به افزایش

---

*. دانشیار جامعه شناسی، دانشگاه تربیت معلم تهران (serajsh@yahoo.com)

** . کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی (babai_mina@yahoo.com)

بوده است. با توجه به اینکه روز به روز شمار بیشتری از افراد جامعه به خصوص جوانان در معرض فرایندهای جهانی شدن قرار می‌گیرند، پرسش‌های اصلی تحقیق این است که آیا قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن با گرایش به فرهنگ جهانی رابطه دارد؟ آیا کسانی که بیشتر در معرض فرایند جهانی شدن قرار دارند بیشتر هنجارهای سنتی و دینی را نقض می‌کنند و به اصطلاح "کجروی فرهنگی" بیشتری دارند؟

این پرسش‌ها با استفاده از داده‌های فراهم آمده از یک نمونه ۳۷۶ نفری از دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شهید بهشتی تهران در بهار سال ۱۳۸۶ مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد که بین قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن، با پذیرش فرهنگ جهانی رابطه نسبتاً ضعیفی ($\gamma = 0/466$)، وجود دارد. همچنین قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن و کجروی فرهنگی نیز رابطه متوسطی ($\gamma = 0/630$)، دارند اما بین پذیرش فرهنگ جهانی - غربی و کجروی فرهنگی رابطه نسبتاً قوی ($\gamma = 0/837$ ، $\text{kendalls tau} = 0/474$) وجود دارد. در بین ابعاد چهار گانه جهانی شدن فرهنگی، بر اساس مفهوم سازی برگر، پاسخگویان به ابعادی از فرهنگ جهانی که به اقتصاد بازار و حقوق شهروندی مربوط می‌شود گرایش بالا و به بُعدی که شامل زندگی به شیوه و سبک جهانی - غربی است، کمترین گرایش را داشتند. بنابراین می‌توان گفت که در ارتباط با فرهنگ جهانی باید بین عناصر عام و انسانی آن مثل اقتصاد بازار و حقوق شهروندی و جنبه‌های خاص و غربی آن تمایز قائل شد.

واژه‌های کلیدی: جهانی شدن، فرهنگ جهانی، فرهنگ غربی، کجروی

فرهنگی، دانشجویان

مقدمه

نظام شکل گرفته بعد از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ داعیه ایجاد یک فرهنگ متمایز با فرهنگ جهانی را داشته است. از طرف دیگر انقلاب در تکنولوژی ارتباطات و رسانه‌ها،

جهان را بیش از پیش کوچکتر ساخته و نوعی فشردگی در زمان و مکان ایجاد کرده و به فرایند جهانی شدن سرعت بخشیده است. به موازات این امر، شواهدی حاکی از کاهش پایبندی گروه‌هایی از اقشار جامعه به خصوص جوانان به ارزش‌ها و هنجارهای سنتی و دینی قابل مشاهده است. این امر نگرانی‌هایی را برای برخی از مسئولان و روحانیان ایجاد نموده است.^۱ در همین راستا نیروی انتظامی از اوایل سال ۱۳۸۶ طرح "امنیت اجتماعی" را در سطح گسترده‌ای در شهرهای بزرگ کشور آغاز کرد که مقابله با بدحجابی و استفاده از دیش‌های ماهواره دو مورد از محورهای اصلی آن بوده است.

پژوهش‌های پیمایشی دیگری که بر اساس جمعیت‌هایی از جوانان صورت گرفته، نیز حاکی از گسترده‌گی نقض هنجارهای رسمی و سنتی در عرصه‌های فرهنگی است. (برای نمونه نگاه کنید به قاسمی، ۱۳۸۳؛ سراج زاده و جواهری، ۱۳۸۲؛ سراج زاده، ۱۳۸۳، طالبان، ۱۳۷۸).

این شواهد نشان دهنده کاهش پایبندی جوانان به برخی از هنجارها و ارزش‌های فرهنگی سنتی و دینی می‌باشد که از آن با عنوان "کجروی فرهنگی" می‌توان نام برد. منظور از "کجروی فرهنگی" رفتارهایی هستند که با هنجارهای فرهنگی سنتی و رسمی غالب در کشور ما مغایر هستند، در حالی که ممکن است همین رفتارها طبق قواعد و

۱- موارد زیر نمونه‌هایی از این نگرانی‌ها است: "... باید ... پیرامون هجمه و شبیخون فرهنگی فکری اساسی کرد" (نماینده استان خراسان در مجلس خبرگان، روزنامه شرق، ۲۷ شهریور ۱۳۸۳)، "... بر همگان لازم است در کلیه عرصه‌ها به دفاع و پاسداری از فرهنگ غنی اسلامی و مبارزه با نابسامانی‌ها و توطئه‌های فرهنگی تلاش کنند..." (بند ششم بیانیه در پایان دوازدهمین اجلاس هیئت خبرگان رهبری)، "پدیده بدحجابی برخاسته از فرهنگی انحرافی است و نیازمند ریشه‌یابی عمیق و برخورد مناسب فرهنگی است" (هادی قابل، روزنامه اعتماد، اردیبهشت ۱۳۸۶ شماره ۱۳۷۷)، و یا اشاره به مطالبات مردم از مجلس شورای اسلامی در جهت حفظ پاک‌ی فضای جامعه و مبارزه با بدحجابی است. وظیفه مهم‌تر مجلس در این زمینه [حفظ پاک‌ی فضای جامعه و مبارزه با بدحجابی] علاوه بر هشدار و تذکر به مسئولان، مقابله با ریشه‌های پدید آمدن این وضعیت در کشور در جهت حفظ فضای اسلامی جامعه است. (غلامعلی حداد عادل، خبرگزاری مهر، ۱۳۸۳)

هنجارهای سایر کشورها، جوامع و حتی در مواردی هنجارها و ارزش‌های پاره فرهنگ‌های داخلی مانند: پاره فرهنگ‌های قومی نیز کجرفتاری به حساب نیایند.

در شرایط کنونی جوانان جامعه ما با دسترسی به وسایل ارتباط جمعی (ماهواره و اینترنت، ...) با ارزش‌ها والگوهای فرهنگی متفاوت و گاه مغایر با فرهنگ رسمی و سنتی کشور مواجهند. به نظر می‌رسد شمار جوانانی که از این پدیده‌های مدرن استفاده می‌کنند و در معرض اثر پذیری از آن‌ها هستند رو به افزایش می‌باشد. بنابراین، پرسش اصلی مورد بررسی مقاله عبارت است:

- چه رابطه‌ای بین قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن با گرایش به فرهنگ جهانی و نیز گرایش به کجروی فرهنگی وجود دارد؟

پیشینه تحقیق

برگر (۲۰۰۲: ۵۰) در پژوهشی که در مدت دو سال انجام شده است، جهانی شدن فرهنگ را حرکت ایده‌ها و کالاها از غرب به سمت سایر کشورها در نظر گرفته و آن را با چهار بعد مورد توجه قرار می‌دهد: فرهنگ دواس (Davos) یا فرهنگ تجارت بین‌الملل، فرهنگ مک ورلد (McWorld) یا فرهنگ عامه، فرهنگ بین‌الملل کلوپ دانشگاهی یا فرهنگ روشنفکرانه جهان، و فرهنگ جنبش‌های مذهبی نوین یا فرهنگ مذهبی عامه. نتایج به دست آمده از این پژوهش در کشورهای چین، هند، تایوان، ژاپن، هندوستان و ترکیه حاکی از آن است که: در این کشورها فرایند جهانی شدن در هر چهار بعد قابل رویت است؛ جوانان ضمن گرایش به فرهنگ جهانی، فرهنگ بومی و ملی را طرد نکرده‌اند؛ و جهانی شدن فرایندی دو سویه است.

در پژوهشی دیگر که به منظور بررسی گرایش جوانان به رسانه در روسیه انجام شد، این موضوع بررسی شد که آیا جوانان روسیه در تعامل با فرهنگ غرب تحت تأثیر قرار گرفته‌اند یا نه؟ رسانه‌های مد نظر در این پژوهش شامل روزنامه، تلویزیون، ویدئو، فیلم‌ها،

تبلیغات، موسیقی و اینترنت بودند. این تحقیق با ترکیبی از روش‌های تحقیق کمی و کیفی اجرا شد. نمونه‌ای ۲۷۰ نفره از جوانان شهری روسیه با روش کیفی یا با مصاحبه قوم‌شناسی مورد بررسی قرار گرفتند و ۹۸۲ جوان نیز با یک بررسی کمی درباره باورهای عمومی روسیه و غرب، اوقات فراغت و مدت زمان استفاده از رسانه‌ها مورد بررسی شدند. نتیجه‌گیری نهایی این بود که جوانان روسیه به لحاظ هویتی دچار سردرگمی و بحران هستند. آنان تحت تأثیر فرهنگ غرب و رسانه‌ها خصوصیات جوانان سایر فرهنگ‌ها را مورد پذیرش قرار داده‌اند. آنان طوری وانمود می‌کنند که در حال آمریکایی شدن هستند، درعین حال به فرهنگ باستانی و گذشته خود نیز متکی اند (Pilkington et al., ۲۰۰۲).

در ایران با توجه به اهمیت و دلالت‌های سیاسی و فرهنگی اتخاذ هنجارها و ارزش‌های جدید و غربی، این موضوع به مسئله بااهمیتی برای مطالعات جامعه‌شناختی، فرهنگی و روان‌شناختی تبدیل شده است. مطالعات انجام شده در این زمینه را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

۱. مطالعاتی که رویکردی آسیب‌شناختی به موضوع داشتند و الگوهای جدید رفتاری جوانان را ناشی از تأثیرپذیری از فرهنگ توده‌ای و تهاجم فرهنگی غرب قلمداد می‌کنند (انتظاری، ۱۳۶۹؛ جواهری، ۱۳۷۱؛ مهر علی، ۱۳۷۶؛ صباغ پور، ۱۳۷۷؛ صارمی، ۱۳۷۷؛ احدی، ۱۳۷۸؛ منطقی، ۱۳۷۸).

۲. مطالعاتی که با توجه به واقعیت فرایندهای جهانی ساز، بخشی از تغییرات مشاهده شده در سبک زندگی، ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان را به عنوان پاره فرهنگ جوانان مورد بررسی قرار می‌دهند و آن را ناشی از واقعیت دنیای مدرن و ارزش‌های جهانی می‌دانند (طالبان، ۱۳۷۸؛ قاسمی، ۱۳۸۳؛ سراج زاده، ۱۳۸۳؛ پورغلام آرای، ۱۳۸۴؛ عبداللهی، ۱۳۸۴؛ فرخی، ۱۳۸۴).

چارچوب نظری و مفهومی

در بین نظریه پردازان، مباحث نظری گسترده‌ای درباره ابعاد مختلف جهانی شدن و جنبه‌های مختلف کجروی وجود دارد. با توجه به این که پرسش‌های این مقاله درباره جهانی شدن فرهنگی، فرهنگ جهانی- غربی و کجروی‌های فرهنگی است، به نظر می‌رسد که نظریه‌های فرهنگی جهانی شدن و نظریه تضاد فرهنگی در زمینه کجروی برای این بحث مناسبت و دلالت بیشتری دارند.

نظریه فرهنگی جهانی شدن: مک لوهان مهم ترین نظریه پرداز نگاه فرهنگی به جهانی شدن، بر نقش موثر شبکه‌های رسانه‌ای تاکید دارد. از دیدگاه وی تحولات رسانه‌ای جدید به وسیله گسترش فرهنگ توده‌ای یکسان، جهانی شدن فرهنگ را موجب شده است (گل محمدی، ۱۳۸۳: ۴۴-۴۲).

فیتز پاتریک (۲۰۰۱) سه دیدگاه درباره جهانی شدن فرهنگ‌ها مطرح کرده است: اول دیدگاه موافقان جهانی شدن فرهنگ‌ها که معتقدند فرهنگ جهانی واحدی وجود ندارد بلکه صحنه جهانی وجود دارد که تمام فرهنگ‌ها قادر به حضور در آن هستند؛ دوم دیدگاه مخالفان جهانی شدن فرهنگ‌ها که ناهمگونی و تنوع فرهنگی را خصوصیت سطحی فرهنگ جهانی می‌دانند و بر این باورند که در عمق یک فرهنگ جهانی امریکایی شده واحد بر تمام جهان سلطه یافته است؛ و دیدگاه مرددین که بین دو گروه بالا قرار دارند و به جای مطرح کردن ناهمگونی و یا همگونی فرهنگی، معتقدند در عصر جهانی شدن به منطقی‌هایی که در تقابل باهم هستند نیاز داریم. به عنوان مثال بنیامین باربر (۱۹۹۵) تأیید می‌کند که فرهنگ عمومی یا عامه پسند سعی کرده است که از نظر اقتصادی و فرهنگی جهان را اشباع و سنت‌ها، زبان‌ها و آداب و رسوم محلی را تضعیف یا تخریب سازد. همچنین او متذکر می‌شود که این وضعیت عکس العمل‌هایی (ملی‌گرایی و بنیادگرایی دینی) را موجب شده است.

برگر (۲۰۰۲: ۵۰-۵۱) برای فرایند جهانی شدن فرهنگی چهار بعد را مطرح می‌کند، این چهار بعد توام و مرتبط با هم، در کنش و برخورد با فرهنگ‌های بومی است. این چهار بعد شامل: فرهنگ داوس (Davos) یا فرهنگ تجارت بین‌المللی؛ فرهنگ مک ورلد (MCWorld) یا فرهنگ عامه؛ فرهنگ بین‌الملل کلپ دانشگاهی یا فرهنگ روشنفکرانه جهان؛ و فرهنگ جنبش‌های مذهبی نوین یا فرهنگ مذهبی عامه است. از نظر برگر در مقابل ابعاد چهار گانه جهانی شدن فرهنگی واکنش‌های مختلفی شکل می‌گیرد که عبارتند از: جانشین شدن فرهنگ جهانی به جای فرهنگ محلی، فرهنگ جهانی شده، همزیستی فرهنگ‌های محلی و بومی با فرهنگ جهانی بدون ترکیب این دو با همدیگر، ترکیب فرهنگ عمومی جهانی با فرهنگ بومی، و رد فرهنگ جهانی به وسیله واکنش‌های قوی محلی (سلیمی، ۱۳۸۴: ۳۱۱؛ گل محمدی، ۱۳۸۳: ۴۴-۴۲؛ ۵۰-۵۱؛ Patrik, Berger, ۲۰۰۲: ۱۶۴: ۲۰۰۱).

در این مقاله برای بررسی سنجه فرهنگ جهانی - غربی از مدل مفهومی پیتر برگر، که برای جهانی شدن فرهنگی، چهار بعد (داوس، مک ورلد، روشنفکرانه جهان، و مذهبی عامه) در نظر می‌گیرد استفاده خواهد شد. این تقسیم بندی این امتیاز را دارد که قلمروهای متفاوت فرهنگ جهانی را متمایز می‌سازد. همچنین با تکیه بر نظریه مک لوهان سعی خواهد شد به این پرسش پاسخ دهیم که آیا قرار گرفتن دانشجویان در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی (استفاده از اینترنت، استفاده از ماهواره، سفرهای خارجی و غیره) می‌تواند موجب گرایش به فرهنگ جهانی - غربی از سوی جوانان شود و الگوهای رفتاری را در آنها تقویت نماید که با هنجارهای رسمی و سنتی در تعارض است و کجروی‌های فرهنگی به حساب می‌آید؟.

نظریه تضاد فرهنگی: این نظریه به تضاد و کشمکش بین گروه‌ها بر اساس قدرتی

که به وسیله آن رفتارها مطلوب و یا نامطلوب تعریف می‌شود تاکید دارد. از نگاه نظریه پردازان این گروه در جوامع، پاره فرهنگ‌های گوناگونی وجود دارد که بر اساس نظام

هنجاری خود به زندگی عادی خود می‌پردازند؛ و لی گروه‌های مسلط براساس هنجارهای خود قوانین را تنظیم می‌کنند و رفتارهای دیگر خرده فرهنگ‌ها را جرم و کجروی تعریف کرده با آنها برخورد می‌کنند. به نظر آنان گروه‌های حاکم در جامعه از قوانین به عنوان ابزار کنترل افراد فرو دست جامعه استفاده میکنند (ولد و دیگران، ۱۳۸۰: ۳۱۹-۳۲۰؛ ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۳۸؛ Siegel and Senna, ۱۹۹۷: ۱۶۱-۱۶۲). تأثیر صد ساله فرهنگ غربی بر جامعه ایران سبب شکل‌گیری پاره فرهنگ غرب گرا (جهانی) شده است که عناصر آن با فرهنگ رسمی غالب سنتی تفاوت‌هایی دارد. از طرف دیگر مدیران کشور در عرصه فرهنگ، قوانین و مقررات را بر اساس نظام هنجاری سنتی و غالب در جامعه و بدون توجه به خرده فرهنگ‌های شکل‌گرفته جدید تدوین می‌کنند و انتظار دارند همگان از آن تبعیت کنند. لذا افرادی که بر اساس هنجارها و ارزش‌های فرهنگ خاص خود و یا بر اساس ارزش‌های پاره فرهنگ غرب گرا (جهانی) رفتار می‌کنند، به عنوان کجرو و مجرم شناخته می‌شوند.

فرضیات تحقیق: با توجه به مباحث چارچوب نظری و یافته‌های پژوهش‌های پیشین دو فرضیه زیر به عنوان فرضیه‌های اصلی این پژوهش مطرح شده‌اند:

- هر چه افراد بیشتر در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی قرار گیرند، گرایش به فرهنگ جهانی - غربی در میان آنان افزایش می‌یابد.
- هر چه گرایش افراد به فرهنگ جهانی - غربی افزایش یابد، کجروی فرهنگی در میان آنان افزایش می‌یابد.

روش‌شناسی

این پژوهش به صورت پیمایشی انجام شده که در آن واحد تحلیل و مشاهده فرد است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه با گویه‌ها و سوالات بسته بوده که خود پاسخگویان آن را پر می‌کردند. زمان گردآوری اطلاعات مهم خرداد ماه ۱۳۸۶ بود.

و دانشجویان کارشناسی دانشگاه شهید بهشتی تشکیل می‌دهند. تعداد دانشجویان در مقطع کارشناسی در این سال تحصیلی ۱۳۸۵-۱۳۸۶، ۹۷۵۹ نفر بوده که با دقت احتمالی $d=0/05$ و با ۹۵ درصد احتمال صحت برآورد و با فرض بیشترین ناهمگنی متغیرهای مورد مطالعه ($p=q = 0/5$) نمونه مناسب ۳۷۶ نفر برآورد شد. این تعداد از افراد به صورت طبقه‌ای نسبی بر اساس دانشکده و جنسیت در ۱۱ دانشکده، به صورت اتفاقی انتخاب شدند.

متغیرهای اصلی در این پژوهش عبارتند از قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی، گرایش به فرهنگ جهانی- غربی، و کجروی فرهنگی که در اینجا تعریف مفهومی و عملیاتی و اعتبار و پایایی سنجه‌های مربوط به آن‌ها مورد بحث قرار می‌گیرند.

قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی: جهانی شدن رسانه‌های گروهی

توسط مک لوهان مطرح شده است. گذشته از تأثیر تلفن و تلویزیون، وسیله ارتباطی موثرتر در این زمینه "اینترنت" می‌باشد. توریسم جهانی نیز تنوع فرهنگی را در معرض دید توریست‌ها قرار می‌دهد و توریست‌ها جهان را به عنوان یک مکان واحد وبدون مرزهای جغرافیایی تصور می‌کنند و همین موجب گسترش فرهنگ مصرفی می‌شود (واترز، ۱۳۷۹: ۲۲۷-۲۱۸). زبان یک عنصر بسیار مهم در تبادلات فرهنگی است، هم اکنون میلیون‌ها نفر در کشورهای مختلف دنیا زبان انگلیسی را به عنوان یک زبان جهانی برای انجام کارهای خود به کار می‌برند (Berger, ۲۰۰۲: ۴-۸).

به این ترتیب، برای سنجش متغیر قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی از معرف‌های دسترسی به اینترنت، ماهواره و رادیوهای خارجی، مدت زمان استفاده از این رسانه‌ها، مدت زمان آشنایی با اینترنت، نوع زبان مورد استفاده، مسافرت‌های خارجی و دفعات آن استفاده شده است. مقدار آماره آلفای کرومباخ برای این مقیاس ۰/۸۸ می‌باشد.

گرایش به فرهنگ جهانی- غربی: جهانی شدن فرهنگی، سبب گسترش و شکل

گیری یک فرهنگ خاص در جهان می‌شود که بخش غالب آن غربی است. فرهنگ جهانی- غربی فرهنگ بومی- ملی را از بین نمی‌برد اما می‌تواند پاره فرهنگی متمایز با

فرهنگ ملی - محلی را شکل دهد. این پاره فرهنگ در چهار بعد، فرهنگ داوس (Davos) فرهنگ مک ورلد (Mc world) فرهنگ بین‌الملل کلپ دانشگاهی، فرهنگ جنبش‌های مذهبی، افراد جوامع مختلف را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Berger, ۲۰۰۲: ۴-۸). هر کدام از ابعاد چهارگانه با استفاده از گویه‌هایی مورد سنجش قرار گرفته‌اند که مجموعاً فرهنگ جهانی - غربی را تشکیل می‌دهند. در جدول ۱ گویه‌های مربوط به هر بُعد و آلفای آنها آورده شده است.

کجروی فرهنگی: منظور از کجروی‌های فرهنگی، رفتارهایی است که بر اساس معیارهای اخلاقی و نظام هنجاری سنتی اسلامی و هنجارهای رسمی غالب ناپسند و گاه جرم به حساب می‌آیند (سراج زاده، ۱۳۸۳)^۱. این متغیر خود به دو بُعد ذهنی و عینی تقسیم شده، به این معنی که افراد دارای نگرش مثبت به این نوع رفتارها کجرو ذهنی و افرادی که عملاً مرتکب چنین رفتاری شده‌اند، کجرو عینی به حساب می‌آیند. گویه‌های این دو بُعد در جدول ۲ آورده شده است. همان طور که جدول ۲ نشان می‌دهد، اندازه آلفای کرونباخ برای هر دو بُعد کجروی فرهنگی و برای کل آن حدود ۰/۹ است که نشان دهنده پایایی بالای سنجش‌ها می‌باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱- لازم است تصریح شود که کجروی مفهومی جامعه شناختی است که براساس هنجارهای اجتماعی تعریف می‌شود و چون هنجارهای اجتماعی در فرهنگ‌ها و پاره فرهنگ‌های مختلف متفاوت است مصداق‌های آن نیز متفاوت خواهند بود. فرض این مقاله این است که برخی از هنجارها مثل راست گویی و درستکاری و ... جهان شمول هستند و لی برخی مثل سبک و حد پوشش و الگوهای اختلاط دو جنس و ... در فرهنگ و پاره فرهنگ‌های مختلف متفاوت هستند. از این رو، نقض چنین هنجارهایی کجروی فرهنگی خوانده شده است. در این مقاله مبنای داوری درباره چنین هنجارهایی فرهنگ سنتی و رسمی حاکم، صرف نظر از میزان گستردگی آن، بوده است و نویسندگان توجه دارند که این هنجارها لزوماً هنجارهای پذیرفته شده در همه قشرها و گروه‌های اجتماعی در جامعه ایران نیستند و صرف کاربرد کجروی بر مبنای هنجارهای یک فرهنگ خاص، نمی‌تواند متضمن داوری ارزشی درباره آنها باشد.

جدول ۱: گویه‌های ابعاد چهار گانه فرهنگ جهانی - غربی

آلفای کرونباخ	گویه‌ها	بعد
۰/۸۹	<p>. رستوران‌های مدرن و کافی شاپ‌ها مکان مناسبی برای گفتگو و گذران اوقات فراغت جوانان است.</p> <p>. شیوه زندگی مردم در کشورهای توسعه یافته غربی، می‌تواند الگوی مناسبی برای همه مردم جهان باشد.</p> <p>. انتخاب دختر شایسته سال بر اساس معیارهای جهانی، برای پیشرفت دختران خوب است.</p> <p>. زندگی مشترک قبل از ازدواج، کار پسندیده‌ای نیست.</p>	فرهنگ مک ورلد
۰/۹۱	<p>. مردم در انتخاب سبک زندگی آزادند.</p> <p>. مجازات اعدام با معیارهای حقوق بشر مغایرت دارد و اجرای آن نادرست است.</p> <p>. همه افراد جامعه از هر دین، مذهب و با هر مرام و مسلکی باید در بیان عقاید شان آزاد باشند.</p> <p>. مجازات سنگسار براساس موازین اسلامی است و اجرای آن در مواردی که قانون مشخص کرده، کاملاً درست است.</p> <p>. در جامعه احزاب و گروه‌ها با هر دیدگاه و گرایش دینی و سیاسی باید امکان فعالیت داشته باشند.</p> <p>. برای استقرار دموکراسی، نهاد دین نباید بر نهاد سیاست استوار باشد.</p> <p>. وجود فیلترهای رد صلاحیت بر اساس گرایش‌های سیاسی - دینی، بر خلاف آزادی افراد است.</p> <p>. به خاطر تفاوت‌های طبیعی، تفاوت‌های قانونی (دیه، ارث، حق طلاق...) بین زن و مرد طبیعی است.</p> <p>. زنان در سراسر جهان تحت یک نظام پدر سالار مورد استثمار</p>	فرهنگ کلپ دانشگاهی

	<p>قرار گرفته‌اند.</p> <p>. الحاق به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان، یک ضرورت جهانی است و همه کشورها باید به آن پیوندند.</p> <p>. برای داشتن محیط آرام و سالم، همه ما باید به شکل گیری و فعالیت جنبش‌های سبز در سراسر جهان کمک کنیم.</p> <p>. شعارهایی چون جنبش صلح جهانی و محیط زیست، شعارهای فریبکارانه غربی‌ها است و مساله جامعه ما نیست.</p> <p>. بدون جنگ، امکان برقراری نظم و امنیت در جهان وجود ندارد.</p> <p>. جنبش‌های صلح طلب دنیا، نباید اجازه دهند به بهانه‌های عقیدتی، سیاسی و ملی دولت‌ها و ملت‌ها درگیر جنگ شوند.</p>	
۰/۸۱	<p>. ادیان و گروه‌ها و فرقه‌های مذهبی در هر جامعه‌ای باید امکان فعالیت داشته باشند، تا هر کس بخواهد با مطالعه و تحقیق، دین خود را انتخاب کند.</p> <p>. اگر قرار باشد فرقه‌ها و گروه‌های مذهبی و دینی در جامعه فعالیت کنند، نظم جامعه به هم می‌ریزد.</p> <p>. انتخاب دین حق همه افراد است و کسی نباید به خاطر تغییر دین، تحت فشار قرار گیرد</p>	<p>فرهنگ جنبش‌های مذهبی نوین</p>
۰/۶۱	<p>. کشورها برای استفاده از در آمد توریسم خارجی، باید سخت‌گیری‌های محلی را کنار بگذارند.</p> <p>. امروزه همه کشورها به سرمایه گذاری خارجی نیاز دارند، باید بنابراین شرایط لازم سیاسی و اجتماعی برای این سرمایه گذاری‌ها فراهم شود.</p>	<p>فرهنگ داوس</p>
۰/۹۴	<p>مجموع گویه‌های مربوط به ابعاد چهار گانه (۲۳ گویه بالا)</p>	<p>فرهنگ جهانی - غربی</p>

جدول شماره ۲: گویه‌های مربوط به سنجه کجروی فرهنگی

آلفای کرونباخ	گویه‌ها	بعد
۰/۸۹	<p>. به نظر من اشکالی ندارد اگر ما هم مثل بقیه مردم دنیا در روز ولنتاین برای دوست مان هدیه‌ای بگیریم.</p> <p>. بهتر است ما هم مثل بقیه مردم دنیا روز ۸ مارس را به عنوان روز جهانی زن جشن بگیریم نه اینکه با انتخاب روزی دیگر حساب خود را از آنان جدا کنیم.</p> <p>. در مهمانی‌ها و جشن‌های دوستانه و خانوادگی دلیلی برای پوشاندن موی سر وجود ندارد.</p> <p>. نگهداری حیوانات (سگ، گربه...) در داخل منزل بر خلاف موازین اسلامی است و نباید این کار را انجام داد.</p> <p>. دوستی و رابطه دختر و پسر بدون اطلاع والدین خلاف فرهنگ اسلامی و ایرانی است و نباید در جامعه ما رواج پیدا کند.</p> <p>. به نظر من با ظاهر شدن زنان با آرایش و حجاب نامناسب در اماکن عمومی، نباید به عنوان جرم برخورد شود.</p> <p>. مصرف مشروبات الکلی بر خلاف موازین شرعی اسلام است، نباید از آن استفاده کرد.</p> <p>. بهتر است ما ایرانی‌ها بر اساس فرهنگ خود مدل‌های لباس مطلوبی طراحی کنیم و از مدل‌های غربی لباس استفاده نکنیم.</p>	کجروی ذهنی
۰/۹۱	<p>. گوش دادن به موسیقی‌هایی که بر اساس قوانین کشور غیر مجاز هستند.</p> <p>. تماشای فیلم‌هایی که بر اساس قوانین کشور غیر مجاز هستند.</p> <p>. استفاده از سایت‌های خبری که بر اساس قوانین کشور غیر مجاز هستند.</p> <p>. عدم رعایت حجاب در مهمانی‌ها و جشن‌های دوستانه</p> <p>. خوردن و آشامیدن در ملا عام در ماه رمضان</p>	کجروی عینی

	<p>. شرکت در مراسم یا برنامه‌های روز جهانی زن</p> <p>. تهیه هدیه برای جنس مخالف و جشن گرفتن در روز ولنتاین</p> <p>. نگهداری حیوانات (سگ و گربه) در داخل منزل</p> <p>. پوشیدن لباس‌های با مدل و سبک غربی</p> <p>. استفاده از سایت‌های غیر خبری که بر اساس قوانین کشور غیر مجاز هستند.</p> <p>. دوستی و رابطه نزدیک با فرد یا افرادی از جنس مخالف</p> <p>. شرکت در گروه‌های دینی یا فرقه‌های مذهبی به جز دین رسمی کشور</p> <p>. مصرف مشروبات الکلی</p> <p>. حضور در مجلس استفاده از مشروبات الکلی صرف نظر از این که خود مصرف کرده یا نه.</p> <p>. شرکت در پارتی‌های مختلط غیر خانوادگی</p> <p>. دریافت تذکر یا اخطار از ماموران انتظامی یا مسئولین انضباطی دانشگاه به خاطر پوشش نامناسب.</p>	
۰/۹۲	مجموع گویه‌های بعد عینی و ذهنی کجروی فرهنگی (۲۴ گویه)	کجروی فرهنگی

یافته‌ها

ویژگی‌های جمعیتی پاسخگویان: از افراد نمونه مورد بررسی ۵۵/۹ درصد زن و ۴۴/۱ درصد مرد هستند. از نظر قومیت، بیشترین تعداد (۵۵/۶٪) فارس، ۱۵/۲٪ ترک، ۱۲/۵٪ کرد و ۱۶/۷٪ از سایر قومیت‌ها بودند. از نظر پایگاه اجتماعی اقتصادی، در حدود ۳۲/۴ درصد به پایگاه بالا، ۵۱/۶ درصد به پایگاه متوسط و ۱۶ درصد به پایگاه پایین تعلق دارند. به لحاظ سن، نمونه مورد بررسی بین ۱۸-۲۹ سال با میانگین سنی ۲۱/۱۸ سال بودند.

قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی: قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی در سه مقوله (بالا، متوسط، پایین) تقسیم بندی شد که نتایج حاصل از آن در جدول شماره ۳ آمده است. بیش از نیمی (۶۳٪) از دانشجویان نمونه تحقیق در حد پایین در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی قرار دارند و بیش از یک سوم پاسخگویان (۳۷٪) در حد بالا و متوسط در معرض این فرایند قرار دارند.

جدول ۳: توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاسخگویان

درصد	تعداد	قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی
۶/۷	۲۵	بالا
۳۰/۳	۱۱۴	متوسط
۶۳/۰	۲۳۷	پایین
۱۰۰	۳۷۶	جمع

وضعیت گرایش به فرهنگ جهانی - غربی: همان گونه که گفته شد این متغیر با چهار بُعد مورد سنجش قرار گرفته است. وضعیت پاسخگویان از این نظر، در جدول ۴ آمده است. ارقام این جدول نشان می دهد که در بین ابعاد فرهنگ جهانی، بیشترین میزان گرایش پاسخگویان، به فرهنگ داوز یا فرهنگ تجارت بین الملل می باشد. پس از آن به ترتیب فرهنگ کلوپ دانشگاهی، فرهنگ جنبش های مذهبی و فرهنگ مک ورلد قرار دارد. در حدود ۶۶ درصد دانشجویان مورد بررسی، گرایش بالایی به فرهنگ داوز و تنها حدود ۲ درصد گرایش پایینی به این بعد فرهنگ جهانی دارند. تقریباً بیش از نیمی از دانشجویان نمونه تحقیق به فرهنگ کلوپ دانشگاهی گرایش بالایی دارند. حدود نیمی (۴۴ درصد) گرایش متوسط به بعد فرهنگ کلوپ دانشگاهی نشان می دهند. به عبارتی می توان گفت حدود ۹۹ درصد پاسخگویان به ابعاد پنج گانه فرهنگ کلوپ دانشگاهی تا حدودی گرایش

دارند و به عبارتی خواهان اجرای دموکراسی، حقوق بشر، و مبارزه با تبعیض‌های جنسیتی می‌باشند و در زمینه حفظ محیط زیست و صلح جهانی نیز دارای گرایش بالایی هستند. گرایش به فرهنگ جنبش‌های مذهبی نسبت به دو بعد دیگر در سطح پایین تری قرار دارد. در حدود ۳۷ درصد، گرایش بالایی به فرهنگ جنبش‌های مذهبی نشان می‌دهند و ۴ درصد نیز گرایش پایین تر به این بعد دارند.

بعد فرهنگ مک ورلد در سطح پایین تری نسبت به سایر ابعاد قرار دارد. حدود ۱۷/۳ درصد به فرهنگ مک ورلد که شامل زندگی به شیوه و سبک جهانی - غربی بود، گرایش بالا دارند. بنابراین می‌توان گفت که به عکس تصور عمومی، فرهنگ ملی وبومی در مقایسه با فرهنگ جهانی - غربی برای تعداد بیشتری از جوانان مورد بررسی دارای اهمیت و جاذبه می‌باشد.

جدول شماره ۴: مقایسه میزان پذیرش ابعاد مختلف پاره فرهنگ جهانی - غربی

ابعاد	میزان (%)	بالا	متوسط	پایین	میانگین از ۳
فرهنگ مک ورلد	۱۷/۳	۵۵/۹	۲۶/۹	۱/۹	
فرهنگ جنبش‌های مذهبی	۳۷/۲	۵۸/۸	۴/۰	۲/۳	
فرهنگ داوس	۶۶/۵	۳۰/۹	۲/۷	۲/۶	
فرهنگ کلپ اساتید	۵۵/۳	۴۴/۴	۰/۳	۲/۵	
فرهنگ جهانی - غربی	۴۴/۴	۵۵/۱	۰/۵	۲/۴	

جدول ۵: مقایسه ابعاد کجروی فرهنگی

ابعاد	میزان (%)	بالا	متوسط	پایین	میانگین از ۳
بعد ذهنی	۲۸/۲	۲۳/۷	۴۸/۱	۲/۰	
بعد عینی	۵/۶	۳۵/۶	۵۸/۸	۱/۶	
کجروی فرهنگی	۱۲/۲	۴۲/۶	۴۵/۲	۱/۴	

وضعیت کجروی فرهنگی در ابعاد مختلف: بر اساس اطلاعات جدول ۵، بیش از ۵۰٪ پاسخگویان، به بُعد ذهنی کجروی فرهنگی و حدود ۴۰ درصد به بُعد عینی کجروی فرهنگی، گرایش بالا و متوسط دارند. بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که فراوانی چنین رفتارها و سبک‌های پوشش در بین دانشجویان مورد بررسی در حد قابل توجهی زیاد بوده است.

بررسی روابط بین متغیرها

قبل از بررسی رابطه بین متغیرهای اصلی و آزمون فرضیه‌ها، به روابط بین متغیرهای زمینه‌ای فردی و خانوادگی با متغیر وابسته اصلی یعنی کجروی فرهنگی اشاره‌ای می‌شود، یافته‌های این تحقیق نشان داد که نسبت کجروان فرهنگی در بین زنان اندکی کمتر از مردان بود ولی این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار نبود. همچنین فراوانی کجروی‌های فرهنگی در بین گروه‌های سنی بالاتر اندکی بیشتر بود ولی این تفاوت هم از نظر آماری معنی‌دار نبود. از نظر قومیت هم با آنکه میزان کجروی در بین ترک‌ها و کردها اندکی بیشتر از فارس‌ها بود، ولی این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار نبود. در مجموع این سه متغیر زمینه‌ای عامل تفاوت قابل ملاحظه‌ای در ارتباط با سنجه کل کجروی فرهنگی نبودند.

بر خلاف متغیرهای زمینه‌ای فردی، دو متغیر پایگاه اجتماعی اقتصادی و مذهبی بودن خانواده پاسخگویان رابطه معنی‌دار و قابل ملاحظه‌ای با سنجه کجروی فرهنگی دارند (جدول ۶) به طوری که نسبت کسانی دارای کجروی فرهنگی پایین هستند، در افراد متعلق به پایگاه پایین، بیش از دو برابر افراد متعلق به پایگاه بالا است (به ترتیب ۶۵ درصد و ۳۰ درصد). این رابطه نشان می‌دهد که پایگاه‌های بالای اجتماعی که بیشتر در معرض فرایندهای جهانی قرار دارند به هنجارها و ارزش‌های فرهنگ جهانی گرایش بیشتری دارند

۱- برای آگاهی تفصیلی از فراوانی نقض هنجارهای فرهنگی رسمی و سنتی و تفاوت گروه‌های مختلف اجتماعی از این حیث، نگاه کنید به سراج زاده و بابایی، ۱۳۸۸.

و اصولاً در جوامع سنتی مثل جامعه ایران، افراد متعلق به پایگاه بالای اجتماعی حاملان ارزش‌های مدرن و جهانی‌اند و فرهنگ جهانی از طریق آنان به جامعه وارد می‌شود.

جدول ۶: بررسی رابطه متغیرهای زمینه‌ای (مربوط به ویژگیهای خانواده) با کجروی‌های

فرهنگی

شدت رابطه و معناداری	کجروی‌های فرهنگی				متغیرهای مستقل	
	جمع	بالا	متوسط	پایین		
Kendalltau= ۰/۱۹۶ Sig=۰/۰۰۰	۶۰	۸/۳	۲۶/۷	۶۵	پایین	پایگاه اجتماعی
	۱۹۴	۸/۸	۴۷/۹	۴۳/۳	متوسط	
	۱۲۲	۱۹/۷	۵۰/۰	۳۰/۳	بالا	
Kendallc= -۰/۴۲۰ Sig=۰/۰۰۰	۳۱	۵۴/۸	۴۵/۲	۰/۰	پایین	مذهبی بودن خانواده
	۱۰۳	۱۸/۴	۶۸/۰	۱۳/۶	متوسط	
	۲۴۲	۴/۲	۳۵/۵	۶۰/۳	بالا	

بر خلاف پایگاه اجتماعی، مذهبی بودن خانواده، رابطه معکوس چشمگیری با کجروی فرهنگی دارد به طوری که نسبت کسانی که دارای کجروی فرهنگی بالایی هستند در افراد متعلق به خانواده‌های با دینداری پایین بیش از ده برابر افراد متعلق به خانواده‌های با دینداری بالا است (به ترتیب ۵۵ درصد و ۴ درصد) در مقابل در حالی که هیچکدام از افرادی که دینداری خانواده‌شان ضعیف است دارای کجروی کم نیستند، ۶۵ درصد از آنان که خانواده‌هایی دارای دینداری ضعیف هستند دارای کجروی بالا می‌باشند. با وجود این، حتی در بین افرادی که دینداری خانواده‌هایشان بالا است، حدود ۴۰ درصد افراد، دارای کجروی فرهنگی متوسط به بالا هستند. این به معنی آن است که حداقل صورت‌هایی از

کجروی‌های فرهنگی در بین فرزندان خانواده‌هایی که دینداری‌شان در سطح بالایی است، هم وجود دارد.

رابطه قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی با گرایش به فرهنگ جهانی - غربی

جدول ۷: رابطه قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی با گرایش به فرهنگ جهانی - غربی

جمع (فراوانی)	قرار گرفتن در معرض جهانی شدن فرهنگی			متغیر	
	بالا	متوسط	پایین	کم	پذیرش فرهنگ جهانی - غربی
۴۶	۴/۰	۶/۱	۱۶/۰	کم	پذیرش فرهنگ جهانی - غربی
۲۱۰	۳۶/۰	۴۹/۲	۶۱/۲	متوسط	
۱۲۰	۶۰/۰	۴۴/۷	۲۲/۸	زیاد	
۳۷۶	۲۵	۱۱۴	۲۳۷	جمع (فراوانی)	
Sig= /		Gamma= /		kendalls tau c = /	

همان طور که جدول ۷ نشان می‌دهد، بین قرار گرفتن در معرض جهانی شدن فرهنگی و گرایش به فرهنگ جهانی - غربی، رابطه ضعیف تا متوسطی در جهت مثبت وجود دارد (گاما ۰/۴۶ و کندال ۰/۲۱۰). به عبارتی افرادی که به میزان پایین در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی قرار دارند، ۱۶ درصد گرایش پایین و ۲۲/۸ درصد گرایش بالا به فرهنگ جهانی - غربی دارند در حالی که افرادی که در حد بالایی از در معرض این فرایند بوده‌اند، ۴ درصد گرایش پایین و ۶۰ درصد دارای گرایش بالا به فرهنگ جهانی هستند. با وجود این، نسبت کسانی که گرایش ضعیفی به فرهنگ جهانی دارند، - حتی در بین آن‌ها که کم در معرض فرایند جهانی شدن بوده‌اند - از ۱۶ درصد تجاوز نمی‌کند و

در هر سه مقوله بیش از سه چهارم پاسخگویان در حد متوسط به بالا به ارزش‌های جهانی گرایش دارند. این واقعیت نشانه گستردگی ارزش‌های جهانی در بین پاسخگویان است. براساس جدول ۸، بین گرایش به فرهنگ جهانی - غربی با کجروی‌های فرهنگی رابطه نسبتاً قوی در جهت مثبت وجود دارد (گاما ۰/۸۳۷ - و کندال ۰/۴۷۴ -). به طوری که حدود ۹۰ درصد از افرادی که گرایش پایین به فرهنگ جهانی - غربی دارند، کجروی‌های فرهنگی در بین آنان کمتر دیده می‌شود. شاید بتوان گفت که آنچه کجروی فرهنگی خوانده می‌شود، سبک زندگی و رفتارهای بهنجار برگرفته از ارزش‌های رو به گسترش جهانی است.

جدول ۸: بررسی رابطه پاره فرهنگ جهانی - غربی با کجروی فرهنگی

جمع (فراوانی)	پذیرش فرهنگ جهانی - غربی			متغیر	
	زیاد	متوسط	کم		
۱۶۰	۶۷	۵۳/۳	۸۷/۰	کم	کجروی فرهنگی
۱۷۰	۶۲/۵	۴۲/۴	۱۳/۰	متوسط	
۴۶	۳۰/۸	۴/۳	۰/۰	زیاد	
۳۷۶	۱۲۰	۲۱۰	۴۶	جمع (فراوانی)	
Sig= /		Gamma= /		kendalls tau c=	

رگرسیون چند گانه برای شاخص کجروی‌های فرهنگی

قبل از انجام رگرسیون چند گانه، همبستگی بین متغیرها محاسبه شد. به دلیل معنی دار نبودن رابطه همبستگی، متغیرهای قومیت، جنسیت و سن با کجروی فرهنگی، این متغیرها از معادله رگرسیونی حذف شدند. برای پیش بینی متغیر کجروی‌های فرهنگی، متغیرهای پایگاه اجتماعی خانواده، مذهبی بودن خانواده، قرار گرفتن در معرض جهانی

شدن فرهنگی، و گرایش به فرهنگ جهانی - غربی، وارد معادله رگرسیونی شدند. در جدول ۹ مقادیر بتا (Beta) که نشان دهنده سهم هر یک از متغیرها در تبیین واریانس کجروی‌های فرهنگی است، به همراه ضریب تعیین و ضریب همبستگی چند گانه آمده است.

جدول شماره ۹: رگرسیون چند گانه برای کجروی‌های فرهنگی

متغیر	بتا	سطح معنا داری
پایگاه اجتماعی خانواده	۰/۰۱۸	۰/۶۳۰
مذهبی بودن خانواده	-۰/۳۰۱	۰/۰۰۰
قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی شدن فرهنگی	۰/۱۸۸	۰/۰۰۰
پذیرش فرهنگ جهانی - غربی	۰/۴۷۹	۰/۰۰۰
آر = ۰/۷۸۸	مجذور آر = ۰/۶۲۱	

بر اساس نتایج رگرسیون چند گانه، ضریب همبستگی چند گانه (آر) برای متغیر کجروی‌های فرهنگی، برابر ۰/۷۸۸ می‌باشد، به این معنی که متغیرهای بالا به میزان ۰/۷۸۸ با کجروی‌های فرهنگی همبستگی دارند. ضریب تعیین (واریانس تبیین شده) ۰/۶۲۱ و ضریب تعدیل شده آن برابر با ۰/۶۱۷ می‌باشد به این ترتیب متغیرهای بالا ۶۱/۷ درصد کل واریانس کجروی‌های فرهنگی را تبیین می‌کنند.

در تبیین کجروی‌های فرهنگی، پذیرش پاره فرهنگ جهانی - غربی با بتای ۰/۴۷۹ بیشتر از همه قدرت تبیین کنندگی دارد. در مرتبه بعد به ترتیب متغیرهای مذهبی بودن خانواده (بتای ۰/۳۰۱-) و قرار گرفتن در معرض جهانی شدن فرهنگی (بتای ۰/۱۸۸) تأثیر گذار هستند. متغیر پایگاه اجتماعی با کنترل سایر متغیرها اثری بر کجروی فرهنگی ندارد. به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که دو متغیر گرایش به فرهنگ جهانی (درجهت مثبت)

و مذهبی بودن خانواده (در جهت منفی) بیشترین اثر مستقیم را بر گرایش به کجروی فرهنگی دارند، تمامی اثر پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده و بخشی از اثر در معرض فرایندهای جهانی بودن بر کجروی فرهنگی به صورت غیرمستقیم و از طریق گرایش به فرهنگ جهانی می‌باشد.

رابطه نسبتاً قوی بین گرایش به ارزش‌های جهانی و کجروی فرهنگی نشانه آن است که آن رفتارهایی که بر اساس فرهنگ سنتی و دینی، که فرهنگ رسمی غالب هم هست، به عنوان کجروی فرهنگی تعریف می‌شود در واقع الگوهای رفتاری عادی و بخشی از سبک زندگی بر اساس فرهنگ جهانی است.

بحث و نتیجه‌گیری

این مقاله در پی پاسخگویی به این پرسش‌های بود که آیا فرایند جهانی شدن و در معرض آن قرار گرفتن ارزش‌ها و الگوهای رفتاری غالب جهانی را هم اشاعه می‌دهد. به عبارت دیگر، آیا کسانی که بیشتر در معرض فرایند جهانی شدن قرار دارند به فرهنگ و ارزش‌های جهانی هم گرایش بیشتری دارند و در نتیجه، آیا آنان به الگوهای رفتاری غالب جهانی، که بر اساس فرهنگ بومی سنتی و دینی نابهنجار و کجروی تعریف می‌شوند (کجروی‌های فرهنگی) هم بیشتر گرایش دارند؟

یافته‌ها نشان داد که بخش کوچکی - اندکی بیش از یک سوم - از پاسخگویان در حد متوسط و بالا در معرض فرایندهای جهانی شدن (رسانه‌ها و ارتباطات جهانی) قرار دارند. اما گرایش به ارزش‌های جهانی در حد بالایی است. در این رابطه پاسخگویان به دو بُعد از ارزش‌های جهانی که حاوی ارزش‌های نسبتاً عام تری، مثل اقتصاد بازار و آزادی‌های مدنی و حقوق شهروندی، هستند (فرهنگ داوس و کلپ دانشگاهی) گرایش بیشتری دارند تا به جنبه‌های خاص تر آن که معرف سبک زندگی روزمره غربی است (مک ورلد). در ارتباط با کجروی فرهنگی، گرایش بیش از نیمی از پاسخگویان در حد متوسط تا زیاد بود.

همچنین یافته‌ها نشان داد، کسانی که بیشتر در معرض فرایندهای جهانی شدن قرار داشتند، گرایش بیشتری به ارزش‌های جهانی، و در نتیجه، گرایش بیشتری به کجروی‌های فرهنگی داشتند. متغیر مهم پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده در جهت مثبت و متغیر مهم دینداری خانواده، در جهت منفی با ارزش‌های جهانی و کجروی فرهنگی رابطه داشتند.

بر اساس یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که میزان گرایش به ارزش‌های جهانی و کجروی فرهنگی در حدی است که دست کم همه مصادیق آن را به راحتی نمی‌توان به عنوان کجروی و به خصوص جرم تعریف کرد. این واقعیت که حتی در بین خانواده‌هایی که دینداری بالایی داشتند حدود ۴۰ درصد از فرزندان‌شان در حد متوسط و بالا به کجروی‌های فرهنگی گرایش داشتند، موید این ادعاست.

نکته دیگری که شایسته تأمل است این است که با آنکه نسبت پاسخگوییانی که در حد متوسط و بالا در معرض فرایندهای جهانی شدن قرار داشتند کم است، میزان گرایش به ارزش‌های جهانی و تا حدودی کجروی فرهنگی در بین آنان نسبتاً بالا است. این امر نشانه آن است که گرایش به فرهنگ جهانی صرفاً از طریق تاثیرپذیری از رسانه‌ها و ارتباطات جهانی صورت نمی‌گیرد که بتوان با کنترل دسترسی به آن‌ها، (اگر امکان پذیر باشد) اثر آن‌ها در تقویت این گرایش‌ها را محدود کرد. وجود پاره فرهنگ غرب‌گرا (جهانی) تحت تأثیر صد سال ارتباط فرهنگی ایران و غرب در جامعه ایران شکل گرفته است و امروز با دسترسی به رسانه‌های مدرن تقویت شده است. همچنین برخی از عناصر این فرهنگ قبل از آنکه اختصاص به غرب داشته باشند ناشی از تغییرات اجتماعی اقتصادی دنیای جدید هستند که جامعه ایران را هم متأثر ساخته‌اند. بنابراین بهتر است مدیران کشور قوانین و مقررات فرهنگی را با توجه به تنوع خرده فرهنگ‌های موجود در جامعه تدوین کنند. البته در این بین متغیرهای داخلی دیگری نیز نقش دارند که لازم است در تحقیقات بعدی مورد بررسی قرار گیرند.

در ارتباط با گرایش به فرهنگ جهانی لازم است بین جنبه‌های عام تر آن (معیارهای اقتصاد بازار و حقوق و آزادی‌های مدنی و شهروندی) و جنبه‌های خاص تر آن (سبک

زندگی روزمره غربی) تمایز قائل شد. پاسخگویان به اولی گرایش بسیار بالا و به دومی گرایش ضعیفی داشتند. این امر شاید ناشی از آن باشد که برخی از جنبه‌های فرهنگ جهانی، مثل حقوق و آزادی‌های مدنی و شهروندی، مسائل بشری و مدرن است و اختصاص به فرهنگ غربی ندارد. در این جا تعارض، تعارض بین ارزش‌های سنتی خاص گرایانه همه جوامع و ارزش‌های عام بشری و مدرن است که اختصاص به جامعه خاصی ندارند. با توجه به بشری بودن و جهان شمول بودن این ارزش‌ها، چنانچه مدیران فرهنگی و اجتماعی و سیاسی بین این ارزش‌ها و الگوهای خاص غربی تفکیک قائل نشوند و همه را به این عنوان که غربی است طرد و رد کنند، در برقراری ارتباط با جوانان و به خصوص دانشجویان در موقعیت دشواری قرار می‌گیرند و ممکن است حتی آنان را به سمت ارزش‌ها و الگوهای خاص غربی هم سوق دهد.

نکته دیگر اینکه، انقلاب ارتباطی و رسانه‌ای که موتور محرک جهانی شدن بوده است روز به روز بخش‌های بیشتری از همه اقشار جامعه را در معرض تأثیرپذیری از فرایند جهانی شدن قرار می‌دهد. با توجه به رابطه مثبت در معرض این فرایند قرار داشتن و گرایش به ارزش‌های جهانی و الگوهای متفاوت و متعارض با هنجارهای سنتی، می‌توان انتظار داشت که گرایش به این ارزش‌ها و الگوها رو به گسترش باشد. مدیران سیاسی و اجتماعی در مواجهه با این واقعیت سه گزینه پیش رو دارند:

- کنترل و محدود کردن دسترسی جامعه به رسانه‌های و تولیدات فرهنگی جهانی، امری که با پیشرفت‌های مستمر تکنولوژیک در این عرصه اگر غیرممکن نباشد بسیار دشوار است و حرص و عطش ناشی از منع را در افراد ایجاد می‌کند.
- مجرمانه تعریف کردن الگوهای نابهنجار و کجروی‌های فرهنگی و برخورد انتظامی و قضایی با آن، امری که با گستردگی این الگوها و رفتارها بسیار پرهزینه و به احتمال زیاد ناموفق خواهد بود.

○ پذیرش واقعیت دنیای جدید و اشاعه روحیه مدارا و مماشات با جنبه‌هایی از کجرفتاری‌های فرهنگی که مستقیماً به دیگران ضرر و آسیب نمی‌رسانند و در کنار آن تقویت حس تعلق به الگوهای فرهنگی و سبک‌های زندگی بومی دینی و ملی از طریق ارائه تولیدات فرهنگی پرجاذبه و الگوهای عملی موفق. نباید فراموش کرد که، دست کم در دنیای جدید، در عرصه رقابت بین فرهنگ‌ها، هر فرهنگی که بخواهد الگوهای خود را با توسل به زور قانون حفظ کند، پیشاپیش بازندگی خود را اعلام کرده است، چرا که بیشترین توفیق در این عرصه حفظ ظواهر است در حالی که الگوها و ارزش‌های فرهنگی برای ماندگاری نیاز به این دارند که موجه و معقول باشند و بتوانند درونی شوند.

نکته آخر اینکه وجود رابطه منفی قوی بین دینداری خانواده و گرایش به کجروی فرهنگی نشانه آن است که، دین‌داری قوی‌ترین عامل بازدارنده در برابر این پدیده است. دین و دینداری یک محصول لطیف و متعالی فرهنگی است که از طریق جامعه‌پذیری، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری خاصی را درونی می‌کند. رقابت و مقابله ارزش‌های دینی با جلوه‌هایی از ارزش‌ها و الگوهای غربی، هم‌یک رقابت و مقابله در حوزه لطیف فرهنگ است. به نظر می‌رسد وارد کردن عنصر زور و اجبار دولتی و قانونی در این عرصه، نه تنها به نفع فرهنگ دینی نیست، بلکه تبعات منفی ناشی از استفاده از زور و خشونت در عرضه لطیف فرهنگ، فرهنگ دینی را به خشونت می‌آلاید و از نظر فرهنگی آن را در موضع ضعفی قرار می‌دهد.

منابع

- احدی، حسن. بررسی مسائل روانی-اجتماعی تهاجم فرهنگی بر نوجوانان و

- انتظاری، اردشیر. "رابطه نگرش به غرب با تعلقات و گرایش‌های ساختی دانش آموزان کلاس‌های سوم و چهارم دبیرستان‌های شهر تهران"، رساله کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۶۹.
- پور غلام آرای، زهرا. "بررسی علل گرایش‌ها و رفتارهای خرده فرهنگی دختران نوجوان و عوامل موثر بر آن" رساله کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۴.
- جواهری، فاطمه. "تغییر ارزش‌ها و ویدئو/ پژوهشی مقایسه‌ای و محدود در دو گروه از افراد ویدئو دارو فاقد ویدئو"، رساله کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۱.
- سراج زاده، سید حسین؛ بابایی، مینا. "نقض هنجارهای فرهنگ رسمی و سنتی و دلالت‌های مقاومتی آن" *نامه علوم اجتماعی*، دوره ۱۷، شماره ۳۶: ۱۸۷-۱۵۳، ۱۳۸۸.
- سراج زاده، سید حسین. "نیمه پنهان، گزارش نوجوانان شهر تهران از کجروی‌های اجتماعی و دلالت‌های آن برای مدیریت فرهنگی"، *مجله علوم انسانی* دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۴۲-۴۱، ۱۳۸۳.
- سراج زاده، سید حسین؛ جواهری، فاطمه. بررسی گرایش‌های فرهنگی، اجتماعی و رفتارهای نابهنجار دانشجویان دانشگاه تهران، معاونت اجتماعی فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۳.

- سلیمی، حسین. نظریه‌های گوناگون درباره جهانی شدن، تهران: سازمان تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) چاپ اول، ۱۳۸۴.
- صارمی، نوذر امین. "خرده فرهنگ و جرم، بررسی خرده فرهنگ‌های دستگیر شدگان منکراتی"، رساله کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷.
- صباغ پور، علی اصغر. "نگرش‌های مذهبی - سیاسی جوانان پسر ۲۲-۱۷ و عوامل موثر بر شکل گیری نگرش سیاسی جوانان"، رساله کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۳.
- طالبان، محمدرضا. دینداری و بزهکاری در بین جوانان تهران، اداره آموزش و پرورش منطقه ۵، ۱۳۷۸.
- عبداللهی، الهه. بررسی جامعه شناختی والتاین (Valentine) در میان جوانان شهر تهران، رساله کارشناسی ارشد دانشگاه الزهراء، ۱۳۸۴.
- فرخی، علیرضا. بررسی عوامل موثر بر درجه تعلق به خرده فرهنگ جوانان در شهر تهران، رساله کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۴.
- قاسمی، وحید. سنخ شناسی دانشجویان بر مبنای پدیده روابط دوستانه دختر و پسر، فصلنامه مطالعات جوانان، شماره ۷، ۱۳۸۳.
- گل محمدی، احمد. جهانی شدن فرهنگ، هویت، تهران: نشر نی: چاپ دوم، ۱۳۸۱.
- ممتاز، فریده. انحرافات اجتماعی نظریه‌ها و دیدگاهها، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ اول، ۱۳۸۱.

- منطقی، مرتضی. "گروه‌های ضد فرهنگ در نگاهی دوباره" نامه پژوهش فصلنامه تحقیقات فرهنگی وزارت ارشاد اسلامی، پاییز و زمستان، ۱۳۷۸.
- مهرعلی، حمیدرضا. "علل گرایش جوانان به گروه‌های نابهنجار موسیقی (رپ، هوی متال و...)" رساله کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۶.
- واترز، مالکوم. **جهانی شدن**، ترجمه مردانی گیوی، اسماعیل مریدی، سیاوش، تهران: نشر سازمان مدیریت صنعتی، چاپ اول، ۱۳۷۹.
- ولد، جرج و دیگران. **جرم شناسی نظری**، مترجم علی شجاعی، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۰.

روزنامه‌ها و جستجوهای اینترنتی:

- روزنامه اعتماد. سال پنجم شماره ۱۳۷۷، ۱۶ اردیبهشت، ۱۳۸۶.
- فصلنامه حکومت اسلامی وابسته به دبیرخانه مجلس خبرگان رهبری (۱۳۸۳)، ۲۹ شهریور.
- خبرگزاری مهر. ۳۰ مهر ماه، ۱۳۸۳.
- روزنامه شرق. ۲۷ شهریور، ۱۳۸۳.
- روزنامه شرق. سال چهارم شماره ۸۷۲، ۱۲ خرداد، ۱۳۸۶.
- Berger, Peter ( ) **The Cultural Dynamics of Globalization** in P. Berger, and S. Huntington (eds.) *Many Globalization: Cultural Diversity in the Contemporary World*, Oxford: Oxford University Press.

- Fitz Patrick, Tony ( ) **Welfare Theory: An Introduction**, London: palgrave Pilkington, Hilary, Elena Omel'chenko, Moya Flynn, Ul'iana Bliudina, and Elena Starkova ( ) **Looking West? Cultural Globalization and Russian Youth Cultures**, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Siegel Larry and Joseph Senna ( ) **Juvenile Delinquency**, New York: West Publishing Company.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی